JAMIYATDA HUQUQ ONG VA HUQUQIY MADANIYATNI OSHIRISHDA ICHKI ISHLAR ORGANLARI PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING ASOSIY VAZIFALARI

Sarsenbaev Jasurbek
IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi 313-guruh kursanti.

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish jarayonida Ichki ishlar organlari profilaktika inspektorlarining o'rni va ahamiyati ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil etilgan. Maqolada huquqiy ong va huquqiy madaniyat tushunchalarining mazmun-mohiyati ochib berilgan, profilaktika inspektorlarining huquqbuzarliklarning oldini olish, aholi o'rtasida huquqiy targ'ibot ishlarini tashkil etish, yoshlar bilan ishlash hamda qonuniylik va adolat tamoyillarini ta'minlashga qaratilgan faoliyati yoritilgan. Shuningdek, profilaktika faoliyatini zamonaviy talablar asosida takomillashtirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish, ijtimoiy hamkorlikni rivojlantirish va kasbiy tayyorgarlikni oshirish bo'yicha ilmiy va amaliy takliflar ilgari surilgan. Maqola xulosalari profilaktika inspektorlari faoliyati samaradorligini oshirish hamda jamiyatda qonuniylik va huquqiy madaniyatni mustahkamlashga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *huquqiy ong, huquqiy madaniyat, huquqbuzarliklar profilaktikasi, profilaktika inspektori, ichki ishlar organlari, huquqiy targ'ibot, qonuniylik, jamoat xavfsizligi, yoshlar huquqiy tarbiyasi, ijtimoiy hamkorlik*

Jamiyatning barqaror rivojlanishi, davlat hokimiyati institutlarining samarali faoliyat yuritishi hamda fuqarolarning tinch va xavfsiz hayot kechirishi bevosita huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasi bilan chambarchas bog'liqdir.

Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish jarayonida fuqarolarning qonunlarga hurmati, huquqiy bilimlarining yetarli darajada shakllanganligi, huquq va majburiyatlarini anglashi, shuningdek, huquqiy munosabatlarda ongli va mas'uliyatli ishtirok etishi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Shu nuqtai nazardan, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi va mazkur vazifani amalga oshirishda huquqni muhofaza qiluvchi organlar, xususan, Ichki ishlar organlari profilaktika inspektorlarining o'rni alohida ahamiyatga ega hisoblanadi.

Profilaktika inspektorlari ichki ishlar organlari tizimida aholi bilan eng yaqin va to'g'ridan-to'g'ri muloqot qiladigan bo'g'in sifatida faoliyat yuritadi. Ularning xizmat vazifalari faqatgina huquqbuzarliklarni aniqlash va bartaraf etish bilan cheklanib qolmasdan, balki jamiyatda huquqiy ongni shakllantirish, huquqiy madaniyatni rivojlantirish, fuqarolarning qonunlarga bo'lgan ishonchini mustahkamlash hamda qonuniylik tamoyillarini hayotga tatbiq etishga qaratilgan keng qamrovli profilaktik faoliyatni o'z ichiga oladi.

Profilaktika inspektori mahallada davlatning huquqiy siyosati amaliy ijrochisi sifatida namoyon bo‘lib, uning shaxsiy kasbiy mahorati, huquqiy bilim darajasi, axloqiy qiyofasi va muloqot madaniyati jamiyatda huquqiy madaniyat shakllanishiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Huquqiy ong insonning qonun, huquqiy normalar, davlat institutlari va huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatiga nisbatan shakllangan bilimlari, qarashlari, munosabatlari hamda hissiy baholarining yig‘indisi sifatida ta’riflanadi. Huquqiy ong shaxsning ijtimoiy xulq-atvorida namoyon bo‘lib, uning qonunlarga itoatkorligi yoki huquqbuzarlikka moyilligida o‘z aksini topadi.

Agar jamiyat a’zolarida huquqiy ong yetarli darajada shakllanmagan bo‘lsa, bu holat qonunlarni bilish darajasining pastligiga, huquq va majburiyatlarni anglamaslikka, huquqbuzarliklarga nisbatan befarq munosabatning shakllanishiga olib keladi. Shu sababli, profilaktika inspektorlari faoliyatining muhim yo‘nalishlaridan biri aholining huquqiy ongini oshirish orqali huquqbuzarliklarning oldini olish hisoblanadi.

Huquqiy madaniyat esa huquqiy ongning amaldagi ifodasi bo‘lib, jamiyatda qonun ustuvorligi ta’minlanganlik darajasini, huquqiy normalarning hayotga tatbiq etilishini, fuqarolarning huquqiy faolligi va huquqbuzarlikka nisbatan murosasiz munosabatini aks ettiradi. Huquqiy madaniyat nafaqat fuqarolarning qonunlarga rioya qilishida, balki davlat organlari va mansabdor shaxslarning qonuniylikka amal qilishida ham namoyon bo‘ladi. Shu ma’noda, profilaktika inspektorlari o‘z faoliyatida qonuniylik, adolat, shaffoflik va xolislik tamoyillariga qat’iy amal qilishi orqali aholi uchun huquqiy madaniyat namunasini ko‘rsatadi.

Profilaktika inspektorlarining jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishga qaratilgan faoliyati, avvalo, profilaktik yondashuvga asoslanadi. Profilaktika huquqbuzarlik sodir etilgandan keyin jazo qo‘llashdan ko‘ra, uning sabab va shart-sharoitlarini barvaqt aniqlash hamda bartaraf etishga qaratilgan tizimli faoliyatdir.

Bu jarayonda profilaktika inspektorlari aholi orasida doimiy ravishda huquqiy targ‘ibot ishlarini olib boradi, qonun hujjatlarining mazmun-mohiyatini tushuntiradi, huquqbuzarliklarning ijtimoiy va huquqiy oqibatlari haqida ma’lumot beradi.

Bunday faoliyat fuqarolarning huquqiy bilimlarini boyitib, ularda qonunlarga nisbatan ongli munosabatni shakllantiradi.

Aholi o‘rtasida huquqiy targ‘ibot ishlarini amalga oshirish profilaktika inspektorlarining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu targ‘ibot ishlari turli shakl va usullarda olib borilib, fuqarolarning yoshi, ijtimoiy maqomi, ta’lim darajasi va ehtiyojlarini inobatga olgan holda tashkil etiladi.

Profilaktika inspektorlari tomonidan o‘tkaziladigan uchrashuvlar, suhbatlar, maslahatlar aholining huquqiy masalalar bo‘yicha xabardorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa o‘z navbatida jamiyatda huquqiy madaniyatning izchil rivojlanishiga zamin yaratadi.

Yoshlar o‘rtasida huquqiy ong va huquqiy madaniyatni shakllantirish profilaktika inspektorlari faoliyatining alohida ahamiyatga ega yo‘nalishidir. Yoshlar jamiyatning eng faol qismi bo‘lib, ayni paytda turli salbiy ta’sirlarga tez beriluvchan qatlam hisoblanadi. Shu sababli, yoshlarda qonunga hurmat, huquqiy mas’uliyat va ijtimoiy faollikni shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Profilaktika inspektorlari ta'lim muassasalari, mahallalar va yoshlar tashkilotlari bilan hamkorlikda huquqiy ma'rifiy tadbirlar o'tkazish orqali yoshlarning huquqiy bilimlarini oshiradi va ularni huquqbuzarliklardan tiyib turadi.

Profilaktika inspektorlari faoliyatida individual profilaktika ishlari ham muhim o'rin tutadi. Huquqbuzarlikka moyil bo'lgan shaxslar, ijtimoiy xavfli holatdagi oilalar, nazoratga olingan fuqarolar bilan olib boriladigan yakka tartibdagi profilaktik ishlar huquqiy madaniyatni shakllantirishda samarali vosita hisoblanadi.

Bunday ishlar jarayonida profilaktika inspektori fuqarolarning muammolarini o'rganadi, ularga huquqiy maslahatlar beradi, zarur hollarda tegishli tashkilotlar bilan hamkorlikda ijtimoiy yordam ko'rsatilishini ta'minlaydi. Bu esa huquqbuzarliklarning oldini olish bilan birga fuqarolarning davlat organlariga bo'lgan ishonchini oshiradi.

Profilaktika inspektorlarining jamiyatda huquqiy madaniyatni oshirishdagi roli ularning kasbiy faoliyatida qonuniylik va adolat tamoyillariga qat'iy amal qilishi bilan chambarchas bog'liqdir. Inspektorning har bir qaror va harakati qonun talablariga muvofiq bo'lishi, fuqarolarga nisbatan teng va xolis munosabatda bo'lishi aholining huquqiy ongiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Aksincha, qonuniylik talablariga rioya etilmasligi, mansab vakolatlarining suiiste'mol qilinishi huquqiy madaniyatni pasaytirib, jamiyatda huquqiy nigilizmning kuchayishiga sabab bo'lishi mumkin.

Huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash va oldini olish profilaktika inspektorlarining asosiy vazifalaridan biri bo'lib, mazkur jarayon huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish bilan uzviy bog'liqdir. Profilaktika inspektorlari joylardagi kriminogen vaziyatni tahlil qilish, xavf omillarini aniqlash, profilaktik chora-tadbirlarni rejalashtirish orqali huquqbuzarliklar sodir etilishi ehtimolini kamaytiradi. Bu esa jamiyatda huquqiy tartib va qonuniylikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Zamonaviy jamiyatda profilaktika inspektorlari faoliyati axborot-kommunikatsiya texnologiyalarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Raqamli texnologiyalardan foydalanish huquqiy targ'ibot ishlarini yangi bosqichga olib chiqib, aholining keng qatlamlariga tezkor va samarali ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Ijtimoiy tarmoqlar, elektron axborot resurslari orqali qonunchilik yangiliklarini tushuntirish, huquqiy maslahatlar berish huquqiy ongni oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Shu bilan birga, profilaktika inspektorlari faoliyatida ayrim muammolar mavjud bo'lib, ular huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirish jarayoniga muayyan darajada ta'sir ko'rsatadi. Xizmat yuklamasining ortiqchaligi, kadrlar yetishmasligi, aholining ayrim qatlamlarida huquqiy bilimlarning pastligi profilaktik ishlar samaradorligini cheklashi mumkin. Ushbu muammolarni bartaraf etish profilaktika inspektorlarining kasbiy tayyorgarligini oshirish, ularni moddiy va ma'naviy jihatdan qo'llab-quvvatlash, jamoatchilik bilan hamkorlikni kuchaytirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Profilaktika inspektorlari faoliyatini rivojlantirishda ularning kasbiy tayyorgarligini ilmiy asosda takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu maqsadda xizmat davomida uzluksiz ta'lim tizimini joriy etish, huquqiy psixologiya, sotsiologiya, konfliktologiya, kommunikatsiya madaniyati kabi fanlarni o'qitishni kengaytirish zarur.

Bunday yondashuv profilaktika inspektorlarining aholi bilan muloqot qilish, nizoli vaziyatlarni huquqiy va psixologik jihatdan to‘g‘ri hal etish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ilmiy muassasalar va oliy ta’lim tashkilotlari bilan hamkorlikda profilaktika faoliyatiga oid ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

Amaliy jihatdan qaraganda, profilaktika inspektorlari faoliyatini yanada rivojlantirishda profilaktik ishlar samaradorligini baholashning aniq mezonlarini ishlab chiqish zarur. Ayni paytda faoliyat samaradorligi ko‘p hollarda statistik ko‘rsatkichlar bilan cheklanadi. Shu bois, huquqiy ong va huquqiy madaniyat darajasidagi ijobiy o‘zgarishlarni baholashga qaratilgan sifat ko‘rsatkichlarini joriy etish taklif etiladi. Masalan, aholining huquqiy bilim darajasidagi o‘sish, huquqbuzarlikka nisbatan munosabatdagi o‘zgarish, huquqni muhofaza qiluvchi organlarga bo‘lgan ishonch darajasini o‘rganish profilaktika ishlarining haqiqiy samaradorligini aniqlash imkonini beradi.

Profilaktika inspektorlari faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishni yanada kengaytirish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi. Xususan, profilaktik ma’lumotlar bazasini yaratish, huquqbuzarlikka moyil shaxslar bilan ishlashda raqamli tahlil usullarini joriy etish profilaktika ishlarining aniqligi va tezkorligini oshiradi. Shuningdek, aholi uchun elektron huquqiy maslahat platformalarini ishlab chiqish va ularni profilaktika inspektorlari faoliyati bilan integratsiya qilish huquqiy targ‘ibot samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ijtimoiy hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish profilaktika inspektorlari faoliyatini rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mahalla instituti, ta’lim muassasalari, nodavlat notijorat tashkilotlari va ommaviy axborot vositalari bilan tizimli hamkorlikni yo‘lga qo‘yish huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishda kompleks yondashuvni ta’minlaydi. Shu maqsadda, profilaktika inspektorlarining jamoatchilik bilan hamkorlik qilish bo‘yicha alohida funksional vazifalarini belgilash va ularni me’yoriy-huquqiy jihatdan mustahkamlash maqsadga muvofiqdir.

Profilaktika inspektorlari faoliyatini rivojlantirishda yoshlar bilan ishlashga qaratilgan maxsus dasturlarni ishlab chiqish ilmiy asoslangan taklif hisoblanadi. Yoshlar o‘rtasida huquqiy ongni shakllantirishga qaratilgan interaktiv usullar, treninglar, debatlar, simulyatsion o‘yinlardan foydalanish huquqiy tarbiya samaradorligini oshiradi. Bu jarayonda profilaktika inspektorlarining pedagogik salohiyatini oshirish ham muhim ahamiyatga ega.

Profilaktika inspektorlarining faoliyatida profilaktik yondashuvni kuchaytirish maqsadida huquqbuzarliklarning ijtimoiy sabablarini bartaraf etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlarni ishlab chiqish lozim. Bunda ishsizlik, oilaviy muammolar, ta’limdagi kamchiliklar kabi omillarni inobatga olgan holda, tegishli davlat va jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda ijtimoiy reabilitatsiya choralarini amalga oshirish taklif etiladi. Bu huquqbuzarliklarning ildiziga ta’sir ko‘rsatish orqali huquqiy madaniyatni oshirishga xizmat qiladi.

Profilaktika inspektorlarining ijtimoiy maqomi va kasbiy nufuzini oshirish ham mazkur faoliyatni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarining jamiyatdagi nufuzi qanchalik yuqori bo‘lsa, aholining ularga bo‘lgan ishonchi va hamkorligi shunchalik kuchli

bo‘ladi. Shu bois, profilaktika inspektorlarini moddiy va ma’naviy rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish, ularning mehnat sharoitlarini yaxshilash, ommaviy axborot vositalari orqali ijobiy imidjini shakllantirish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xulosa sifatida ta’kidlash joizki, jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni oshirishda profilaktika inspektorlari faoliyatini yanada rivojlantirish ilmiy asoslangan, kompleks va tizimli yondashuvni talab etadi. Ilmiy tadqiqotlar natijalarini amaliyotga tatbiq etish, profilaktika ishlarini raqamlashtirish, ijtimoiy hamkorlikni kuchaytirish va xodimlarning kasbiy salohiyatini oshirish orqali profilaktika inspektorlari faoliyati samaradorligini yangi bosqichga olib chiqish mumkin. Bu esa o‘z navbatida jamiyatda qonuniylik, adolat va huquqiy madaniyatni mustahkamlashga xizmat qiladi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 9 yanvardagi “Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PF-5618-son Farmoni.

2. Таштемиров А. А. и др. Ҳуқуқбузарлик содир этилишининг сабаблари ва шароитларини аниқлаш ва бартараф этиш фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари //So ‘ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi. – 2023. – Т. 6. – №. 12. – С. 454-461.

3. Таштемиров А. А. и др. Вояга етмаганлар ўртасида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ички ишлар органларининг ҳамкорлиги //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 25. – С. 32-40.

4. Таштемиров А. А., Комилов А. М. Ў. Одам савдоси жиноятига қарши курашишни такомиллаштиришга оид айрим мулоҳазалар //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 1. – №. 7. – С. 135-138.

5. Tashtemirov A., Usmonova Y. Profilaktika inspektorining yashash manzillaridan uzoq muddatga ketgan shaxslar bo’yicha ishlash faoliyatini huquqiy ta’minlash //Наука и технология в современном мире. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 59-61.

6. Tashtemirov A., Baxtiyorov S. Profilaktika inspektorining jinoyat ishlar bo‘yicha sudlar bilan hamkorligining o ‘ziga xos xususiyatlari //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. Maxsus son 12. – С. 38-42.

7. Аминов Ш. Н., Мирсалихова Г. А. Ёшларда экстремизмга қарши иммунитетни шакллантириш йўналишлари //Innovation in the modern education system. – 2025. – Т. 6. – №. 49. – С. 215-225.

8. Tashtemirov A., Usmonova Y. Profilaktika inspektorining yashash manzillaridan uzoq muddatga ketgan yoshlar bilan ishlash faoliyatining o ‘ziga xos xususiyatlari //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 51-52.

9. Tashtemirov A., Usmonova Y. Profilaktika inspektorining yashash manzillaridan uzoq muddatga ketgan shaxslar bo'yicha ishlash faoliyatini huquqiy ta'minlash //Наука и технология в современном мире. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 59-61.

10. Аминов Ш. Н. Терроризм ва экстремизмнинг жамият барқарорлигига таҳдиди //Journal of innovations in scientific and educational research. – 2025. – Т. 8. – №. 2. – С. 15-22.

11. Аминов Ш. Н. Возникновение терроризма, а также факторы, его вызывающие //Международная конференция академических наук. – 2024. – Т. 3. – №. 10. – С. 167-173.

12. Мирзахмедов А. М., Аминов Ш. Н., Холматов Ғ. М. Таълим сифати–ижтимоий тараққиёт омили //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 5. – №. NUU Conference 2. – С. 424-432.

13. Холматов Ғ. М., Аминов Ш. Н. Фарғона водийсида жадидлик: миллий маданият муаммолари //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 5. – №. NUU Conference 2. – С. 848-856.

14. Асракулов М. М., Мирсалихова Г. А. Ички ишлар органлари тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этишда овоз ёзиш воситаларини қўллаш тартиби //Models and methods for increasing the efficiency of innovative research. – 2025. – Т. 4. – №. 44. – С. 268-276.

15. Таштемиров А. А. и др. Жамиятда фуқароларнинг хуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришда иио профилактика инспекторларининг асосий вазифалари //Scientific approach to the modern education system. – 2025. – Т. 3. – №. 35. – С. 91-96.